זוֹרוּ רְשָׁעִים מֵרֶחֶם - שכבר ממעי אמם נעשו זרים ונתנכרו לאביהם שבשמים (רש"י). ועיקר דרשת הגמ' היא מהמשך הפסוק - 'אשר לא ישמע לקול מלחשים', שמי שעתיד להיות רשע, נעשה זר ואינו שומע לקול המלחשים באוזניו שלא לאכול ביום הכיפורים (תוספת יום הכיפורים, קול אליהו). ומכאן משמע שיצר הרע נמצא בעובר כבר בהיותו ברחם אמו. אמנם מבואר בסנהדרין (צא, ב), שלא ניתנה לו רשות לשלוט לגמרי באדם אלא משעת יציאתו מרחם אמו (תוספת יום הכיפורים). ואינו שולט בו אלא על ידי אמו (מהרש"א סנהדרין שם).

חוֹלֶה אוֹמֵר צָרִיךְ, שאומר שירא שאם לא יאכל יכביד עליו חוליו וימות (רא"ש ח, יג, בשם תוס', הגהות מרדכי שבת תסד, בשם ר"י). ויש שכתב, שאף אם אומר שירא שאם לא יאכל יכביד עליו חוליו ויסתכן, גם כן מאכילים אותו (רא"ש שם). ואפילו אינו אומר אלא שחושש שיכביד עליו חוליו, אם אנו חוששים שיסתכן מאכילים אותו (ב"ח או"ח תריח, א, בדעת הרא"ש).

■ להלכה, אם החולה אומר שחושש שאם לא יאכל יכבד עליו החולי, שומעים לו [כדעת הרא"ש], ומזכירים לו תחילה שהיום הוא יום כיפור שמא שכח, ואם אחר שהודיעוהו שהיום יום כיפור עדיין שואל לאכול, א"צ לדקדק עליו יותר, שלב יודע מרת נפשו, ואחזוקי אינשי ברשיעא לא מחזקינן (שו"ע או"ח תריח, א, ומשנ"ב שם).

לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ. פְּשִׁיטָא. שהרי ספק נפשות להקל (רי"ף ד, א מדפיו, ורא"ש ח, יג).

רוֹפֵא אוֹמֵר צָרִיךְ וְחוֹלֶה אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ שׁוֹמְעִין לָרוֹפֵא מַאי טַעְמָא תּוּנְבָא הוּא דְּנָקֵיט לֵיהּ - שנשתנה מחמת חוליו (רש"י). שכיון שספק נפשות להקל, כשאומר צריך, תולים שאמר כן מחמת שלב יודע מרת נפשו, וכשאומר אינו צריך, תולים שאמר כן מחמת תונבא (ר"ן על הרי"ף ד, א מדפי הרי"ף). ולכן על דין זה לא הקשתה הגמ' פשיטא, שכן היה מקום לומר שמדין 'לב יודע מרת נפשו', שומעים לחולה כנגד הרופא אף לחומרא (תוספת יום הכיפורים). ויש שגרס 'פשיטא, ספק נפשות להקל, מהו דתימא לב יודע מרת נפשו, קמ"ל שומעין לרופא וכו'' (רי"ף ד, א מדפיו). ומגירסא זו יש ללמוד, שאם רופא אחד אומר צריך ורופא אחד אומר אינו צריך, מאכילין אותו, שהרי היה פשוט לגמ' שמאכילים אותו משום ספק נפשות להקל. וכן הדין אף אם הרופא שאומר אינו צריך הוא יותר בקי, שהרי לא אמרו שקמ"ל שאין אומרים שהחולה יותר בקי (ביאור הגר"א או"ח תריח, ב). ויש שכתב שבאופן זה שומעים לרופא הבקי (ר"ן שם, הובא בביאור הגר"א שם, וראה מש"כ בזה להלן ד"ה וליספו).

וְלִיסְפּוֹ לֵיהּ עַל פִּי בָּקִי לָא צָרִיכָא דְּאִיכָּא אַחֲרִינָא בְּהֶדְיֵהּ דְּאָמַר לָא צָרִיךְ, ואין דבריו של אחד במקום שנים (רא"ש ח, יג), שמצרפים דברי החולה לרופא, ואין תולים שאומר כך מחמת שנבעת ואינו מרגיש במחלתו (שו"ע הרב תריח, ג, ומשנ"ב שם, ט). ודוקא כאשר גם החולה אומר שאינו צריך, אבל אם בקי נחלק עם שנים אחרים שאינם בקיאים, הולכים אחר הבקי בין לחומרא ובין לקולא (ר"ן ד, ב מדפי הרי"ף). ויש שכתב, שהמנין עדיף מבקיאות, ורק כאשר המנין שווה הולכים אחר הבקיאות (מגיד משנה שביתת עשור ב, ח, בדעת הרמב"ם). ויש שכתב, שלענין להקל הולכים אחר הבקי אף אם הוא מועט, ולענין להחמיר אין הולכים אחריו אלא אחר הרוב (רמב"ן תורת האדם שער המיחוש ענין הסכנה).

אֲבָל הָכָא סְפֵק נְפָשׁוֹת הוּא, והולכים להקל אף כנגד רוב דעות (רש"י). וחילוק זה, יש שכתב שהוא רק לדעת רבי ינאי, שלשיטתו הוצרכנו להעמיד את המשנה בשלשה כנגד שנים, כי בשנים כנגד שנים פשיטא שמאכילים אותו, לפי שסובר שאין סומכים על החולה יותר מאחרים, וספק נפשות להקל, אבל לדעת מר בר רב אשי להלן שסומכים על חולה כנגד רוב דעות, אפשר להעמיד בשנים כנגד שנים, דהיינו כשהחולה ורופא אחד עמו אומרים שאינו צריך, והחידוש הוא שרק להקל סומכים על החולה יותר מאחרים, ולפיכך צריך לאכול, אבל אם היו שני רופאים עמו, שנמצאו שלשה כנגד שנים, הולכים אחר רוב דעות ולא יאכל (רמב"ן תורת האדם שער המיחוש ענין הסכנה, בדעת שאילתות ורמב"ם שביתת עשור ב, ח, הובא בראב"ש ח, יג; רש"י להלן פד, ב, וראה ביאורנו שם ד"ה אבל מצטרפין). ויש שכתב, שדברי הגמ' נשנו לכל השיטות, ואין הולכים אחר רוב דעות בספק נפשות, מלבד לגבי דיינים (רמב"ן שם).

■ להלכה, חולה האומר שאינו צריך לאכול ורופא אומר שצריך, מאכילים אותו. וחולה האומר שצריך, מאכילים אותו אפילו אם מאה רופאים בקיאים אומרים שאינו צריך [כדעת מר בר רב אשי], ואף אם רופא מצטרף לדעת החולה, אין אומרים שהחולה אומר כן רק משום שמאמין לרופא. ואם רופא אחד אומר שצריך ורופא אחד אומר שאינו צריך, או שנים כנגד שנים, מאכילים אותו. ואפילו אם אלו שאמרו שאינו צריך הם יותר בקיאים, אין הולכין אחריהם להחמיר [כהרמב"ן, וכגירסת הרא"ש בגמ']. ויש אומרים, שאם הם שוים במנין, הולכים אחרי הבקיאים יותר [כהמגיד משנה].

אם החולה ורופא אחד או שנים עמו אומרים שאינו צריך, ורופא אחר אומר שצריך, אין מאכילים אותו. ואם הרופא מופלג בחכמה יותר מאחרים, מאכילים אותו אף שהם רבים נגדו, אבל אם המופלג אומר אינו צריך ושנים שאין מופלגים אומרים צריך, הולכים אחר רוב מנין ומאכילים אותו [כדעת הרמב"ן]. וכן אם שני רופאים אומרים שצריך, אפילו אם מאה רופאים אומרים שאינו צריך מאכילים אותו [כדעת הרמב"ן שאין הולכים אחר רוב דעות] (שו"ע או"ח תריח א-ד ומשנ"ב ושעה"צ שם).

מְשָׁנָה. מַאֲכִילִין אוֹתוֹ אֲפִילּוּ דְּבָרִים טְמֵאִים. ונקטה המשנה דברים טמאים, ולא בסתם שמאכילים אותו אף שהוא יום כיפור, כדי להשמיענו שלא צריך לחזר תחילה אחר דברים המותרים, אלא מאכילים אותו מיד ממה שמצוי להם (כסף משנה מאכלות אסורות יד, טז, תוספת יום הכיפורים). ויש שכתב, שחידשה המשנה שמאכילים אותו מאכלות אסורות, אף שהם מזיקים לנפש יותר מאיסור הבא מחמת היום [כמבואר בתוס' בחולין (ה, ב)] (מרומי שדה).

עַד שֶׁיְּאוֹרוּ עֵינָיו. ומשמע שאין צריך לצמצם ליתן לו פחות מכשיעור, משום שיוכל לבא לסכנה על ידי השהייה (משנ"ב תריח, כו, וראה חי' רי"ז הלוי הל' שביתת העשור).

מְטִילִין לוֹ סַם בְּתוֹךְ פִּיו בְּשַׁבָּת. אף אם צריכים לחלל שבת לצורך זה, כגון לתלוש את העשבים ולבשלם ולשחוק הסממנים. אבל מצד עצם ההיתר להטיל לתוך פיו בשבת אין חידוש, שאין בזה איסור תורה, ולא צריך לטעם שהוא ספק נפשות (תפארת ישראל יכין, לה).

■ המשך במילואים עמ' 120